

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (kustantajan versio).

Viite:

Kannasto, E. & Haasio, A. 2020. COVID-19-viruksen vaikutukset kirjastoissa. Teoksessa: S. Päällysaho, P. Junell, J. Latvanen, S. Saarikoski & S. Uusimäki (toim.) Seinäjoen ammattikorkeakoulu 2020: Osaamista strategian vahvuusaloilla. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 33, 123 - 129.

COVID-19-VIRUKSEN VAIKUTUKSET KIRJASTOISSA

Elisa Kannasto, FM, lehtori
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Ari Haasio, FT, yliopettaja
SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

1 JOHDANTOA

Ensimmäinen koronavirustapaus, eli COVID-19-virus, diagnosoitiin Kiinassa loppuvuodesta 2019. Pandemia levisi nopeasti ympäri maailmaa ja ensimmäinen koronatapaus havaittiin Suomessa tammikuun 2020 lopulla. Valtioneuvosto totesi Suomen olevan poikkeustilassa 16.3.2020 koronaviruksen takia (Valtioneuvosto 2020a). Tuolloin maamme hallitus päätti valmiuslain voimaantumisesta. Sen avulla pystyttiin rajoittamaan esimerkiksi kauppojen ja virastojen aukioloa sekä ihmisten liikkumista.

Kirjastojen kannalta valmiuslain voimaantulo tarkoitti kaikkien maamme yleisten ja tieteellisten kirjastojen fyysisten tilojen sulkemista. Materiaalia ei myöskään saanut lainata kirjastoista, vaikka aluksi osa yleisistä kirjastoista toimitti asiakkailleen kirjakasseja ja myös tieteellisissä kirjastoissa oli rajoitettua lainaustoimintaa. Aluehallintovirastojen päätöksellä tämä kuitenkin kiellettiin pian.

Poikkeusolot kirjastoissa jatkuivat maaliskuun puolivälistä käytännössä aina kesäkuun 2020 alkuun saakka. Valtioneuvosto päätti 3. - 4.5.2020 koronarajoitusten purkamisesta vaiheittain ja siirtymisestä hybridistrategiaan taudin leviämisen ehkäisemiseksi. Kirjastojen kannalta tämä merkitsi sitä, että kirjojen ja muiden aineistojen uloslainaaminen sallittiin välittömästi. (Valtioneuvosto 2020b.) Asiakkaille tilat avattiin käytännössä kuitenkin vasta kesäkuun alussa.

Kirjasto on keskeinen, monen kunnan lähes ainoa kulttuurilaitos. Lisäksi se on maksuton ja kaikille avoin palvelu, joka tukee oppimista ja itsensä kehittämistä. Julkisen palvelutoimintana kirjastoihin vaikuttavat kuntien budjettipäätökset, joilla on suora vaikutus henkilöstöön ja palveluihin.

Artikkelissa tarkastellaan COVID-19-viruksen aiheuttamien poikkeusolojen vaikutusta yleisten kirjastojen toimintaan, tieteelliset kirjastot ja erityiskirjastot eivät ole

mukana tässä selvityksessä. Kirjaston sulkeutumisen merkitystä voi tarkastella kahtaalta: asiakkaiden ja henkilöstön näkökulmasta. Tässä artikkelissa keskitytään pohtimaan asiaa ennen muuta henkilöstövaikutusten sekä asiakaspalvelun ja ammatillisen kehittymisen osalta. Artikkelin perustuu tekijöiden Qualitative and quantitative methods in libraries -lehdessä julkaisemaan tutkimukseen (Haasio & Kannasto 2020).

2 AINEISTON KERUU JA ANALYYSI

Tutkimuksen aineisto kerättiin 26.3. - 6.4.2020 Webropol-lomakekyselyllä. Kirjastoammattilaisilta kysyttiin näkemyksiä ja kokemuksia koronaviruksen vaikutuksista heidän työhönsä. Kyselyn linkki jaettiin Facebookin Mediakasvatusta kirjastoissa- sekä Kirjastot.fi-ryhmissä. Kyselyyn vastanneilta tiedusteltiin myös halukkuutta osallistua Skype- tai Teams-haastatteluun. Yli 50 henkilöä ilmoitti suostumuksensa haastateltavaksi ja heistä valittiin satunnaisotannalla 10 haastatteluihin. Haastattelut toteutettiin huhtikuun 2020 aikana etäyhteyksillä ja haastatteluiden kesto oli 45 - 60 minuuttia.

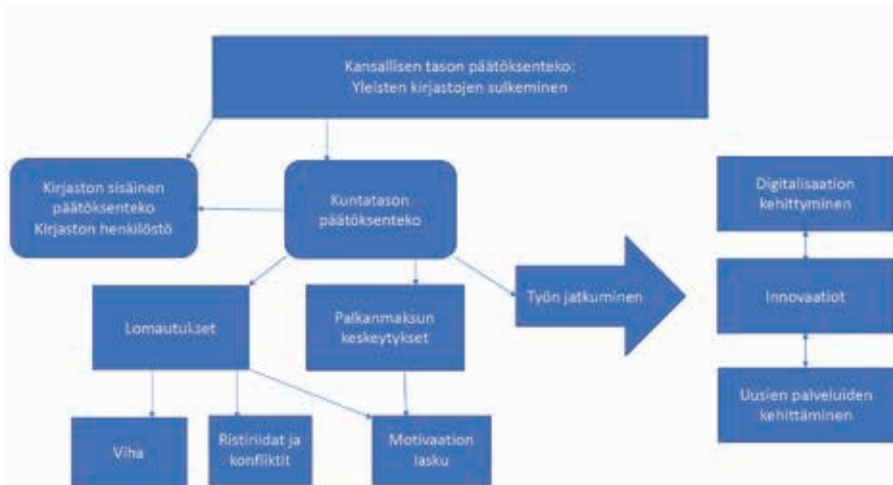
Kyselyyn saatiin kaikkiaan 251 vastausta. Vastaajien tausta vaihteli kirjastotoimenjohtajasta kirjastoapulaiseen kuitenkin niin, että 25,9 % vastaajista oli ammattinimikkeeltään kirjastohoitajia ja 15,6 % johtotehtävissä, kuten kirjastonjohtajana tai kirjastotoimenjohtajana. Tutkimuksen kiinnostavuutta lisää laaja, eri kirjastoalan ammattilaisista koostuva näkökulma, joka kyselyllä saatiin. Aineiston analyysissä hyödynnettiin kyselyn osalta kvantitatiivista ja haastatteluissa kvalitatiivista sisälönanalyysiä.

3 LAPPU LUUKULLE VAI TOIMINTOJA KEHITTÄMÄÄN?

Kirjastojen toimintaan ja toimintaedellytyksiin COVID-19-viruksen levitessä vaikutti kolme taho:

1. kansallisella tasolla tehdyt päätökset ja linjaukset viranomaisten toimesta
2. kuntatason päätökset
3. kirjaston sisäinen päätöksenteko.

Näiden päätösten avulla linjattiin se, kuinka maamme yleiset kirjastot toimivat poikkeustilan aikana. Erityisesti kuntatason päätösten rooli oli merkittävä: siinä missä valtion viranomaiset loivat puitteet, kunnat saivat itse päättää esimerkiksi siitä, että millä tavoin kirjaston toiminta jatkuu, jos jatkuu, poikkeustilan aikana. Kirjaston roolina puolestaan oli päättää siitä, mitä työntekijät poikkeustilan aikana tekivät, jos henkilökuntaa tai osaa siitä, ei lomautettu. Päätöksentekoon vaikutti merkittävästi poikkeusajan vaatima nopea reagointi. Valmiuslain käyttöönotto sulki kirjastot päivässä, joten kuntien oli tehtävä nopeasti päätöksiä, miten kirjastojen ja henkilöstön toiminta järjestetään jatkossa. Kriisitilanteille ominainen äkillisyys, odottamattomuus ja tunteiden vaikutus vaikuttivat päätöksentekoon kaikilla tasoilla.

Kuvio 1. Kirjastojen toimintaan liittyvien päätösten vaikutus kirjastoihin pandemian aikaan (Haasio & Kannasto 2020).

Kuten kuvio 1 ilmenee, niissä kirjastoissa, joiden henkilökunta jatkoi työskentelyä koronaviruksesta huolimatta, saavutettiin kirjaston kehittämisen kannalta myönteisiä tuloksia. Vastaavasti lomautukset ja palkanmaksun keskeytykset johtivat negatiivisiin vaikutuksiin henkilöstön ja kirjastojen ilmapiiriin näkökulmasta. Näitä toimenpiteitä ja niiden seurauksia kuvataan tarkemmin luvuissa 3.1 ja 3.2.

3.1 Henkilöstön asema

Poikkeustilan aikana osa kirjastoista joutui lomauttamaan henkilöstönsä. Osassa taas tehtiin töiden uudelleenjärjestelyjä, joten lomautuksiin ei tarvinnut turvautua. Päätös siitä, kummalla tavalla toimittiin, perustui kunnan tekemään linjanvetoon. Haastatteluissa tuli ilmi, että useissa tapauksissa kunta ei ymmärtänyt, mitä funktioita kuntalaisten kannalta kirjastolla voisi olla, jos sen fyysiset tilat ovat

kiinni. Kirjasto ymmärrettiin päätöksentekotasolla lähinnä kirjojen ja muun materiaalin lainauspaikkana, vaikka sen merkitys esimerkiksi kansalaisten tieto- ja palvelukanavana sekä kohtaamispaikkana on kiistaton. Kirjastojen henkilökunnan ammatillisen roolin moninaisuutta ei välttämättä ymmärretty vaan ajateltiin, että koska fyysisiä asiakkaita ei ollut, ei henkilökunnalla myöskään ollut töitä.

Maamme yleisten kirjastojen henkilöstöpoliittisena linjauksena oli ensisijaisesti jokin seuraavista vaihtoehdoista:

1. töiden uudelleenorganisointi ilman lomautuksia
2. osa henkilökunnasta lomautettuna
3. koko henkilökunnan lomautus
4. palkanmaksun keskeytys.

Linjaukset vaihtelivat eri kuntien välillä laajasti ja erot näkyivät erityisesti eri kokoisten kuntien ja kirjastojen kohdalla. Resurssit määrittivät vahvasti päätöksentekoa.

Töiden uudelleenorganisointi toteutettiin joko kirjaston sisäisesti, jolloin henkilöstö toteutti uusia palveluita ja tehtäviä kirjastossa ja kirjaston asiakkaille, tai kunnan sisällä täysin toisenlaisissa tehtävissä. Henkilöstön näkökulmasta haastavampi ratkaisu oli lomautusten määrääminen. Ennen muuta se, että osa henkilökunnasta lomautettiin ja osa jäi tekemään niin kutsuttuja ”sisätöitä”, kuten poistoja ja hankintoja, aiheutti närää henkilökunnan kesken ja johti konflikteihin, joilla voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia. Projektihenkilöstöä ei lomautettu, koska heidän palkkamäärärahansa eivät tulleet kunnan tai kaupungin määrärahoista. Eräs haastateltavista uskoikin vielä lomautusten jatkuessa, että töihin palatesa ”kahden kerroksen väen”, kriisin aikana lomautettujen ja ei-lomautettujen, välinen juopa heikentää työilmapiiriä ja työskentelymotivaatiota. Lomautusten toteutuessa henkilöstön keskuudessa koettiin myös negatiivisia tunteita, jopa vihaa eri tasojen päättäjiä kohtaan sekä epäluottamusta omaan organisaatioon.

Voidaankin perustellusti kysyä, oliko kuntapäätäjien ratkaisu lomauttaa henkilöstö tai keskeyttää palkanmaksu perusteltu niissä kunnissa, missä näin tehtiin. Taloudellisia säästöjä tällä toki saavutettiin, mutta kirjastopalvelujen kehittämisen ja henkilöstön motivaation kannalta ratkaisu ei välttämättä ollut pitkällä tähtäimellä paras mahdollinen. Kuntien erilaiset päätökset haastavassa tilanteessa johtivat kirjastojen ja kirjaston henkilöstön aseman eriarvoistumiseen kansallisella tasolla.

3.2 Uusia innovaatioita

Osalle kirjastoista pandemiasta johtunut kriisi tarjosi sysäyksen toimintojen kehittämiseen. Kun fyysistä asiakaspalvelua ei voitu tehdä, ryhdyttiin asiakkaiden tiedontarpeita ja kulttuurinnälkää tyydyttämään erilaisten verkkopalvelujen avulla. Toki internetin tarjoamia mahdollisuuksia on hyödynnetty suomalaisissa yleisissä kirjastoissa jo kauan, mutta kirjastot alkoivat myös tuottaa uusia palveluita ja tehostivat jo olemassa olevien verkkopalvelujen, kuten verkkolehtien ja e-kirjojen lainauksen markkinointia.

Esimerkkeinä uudenlaisista palveluista, joita tarjottiin, voidaan mainita esimerkiksi seuraavat (Parviainen, Luomaniemi & Penttinen 2020):

- virtuaaliset digiopastajat
- opastusvideot YouTubessa
- online-tietopalvelut
- verkkolehtien käyttö
- kirjastojen toimittamat Spotify-listat
- kirjastojen striimatut verkkotapahtumat
- verkon lukupiirit
- kirjailija- ja taitelijahaastattelut verkossa
- digitaaliset lukudiplomit koululaisille
- virtuaaliset lukuhetket
- kirjastojen podcastit.

Osa edellä mainituista palveluista oli uusia, osa taas sellaisia, joiden markkinointia tehostettiin ja palvelun saatavuutta korona-aikana parannettiin. Joitain digitaalisia palveluita oli mietitty jo aiemmin, mutta niiden toteutukselle ei ollut aiemmin löytynyt aikaa. Esimerkiksi verkkolehtiin tarjottiin pandemian ajan maksuton pääsy kotikoneelta. Myös Kirjastot.fi-palvelu tuki maamme yleisten kirjastojen työtä voimakkaasti tarjoamalla erilaisia verkkopalveluja asiakkaiden käyttöön.

Kirjastoista sisällöntuottajina on puhuttu useaan otteeseen eri yhteyksissä ja kotimaisten kirjastojen toimenkuvaan se kuuluu keskeisesti (vrt. esim. Virta 2016). Usein kysymys on ollut resurssien puutteesta, mutta kun pandemia mahdollisti töiden uudelleenorganisoinnin, tarjoutui henkilöstölle osassa kirjastoja mahdollisuus ryhtyä luomaan uusia sisältöjä asiakkaiden palvelemiseksi.

Uusien digitaalisten palvelujen tuottaminen ja kehittäminen kannusti ja myös pakotti henkilöstöä kehittämään omaa digitaalista osaamistaan. Lisääntynyt osaaminen mahdollisti entisestään uusien palvelujen kehittämisen, ja jatkossa

näitä tullaan varmasti lisäämään ja säilyttämään kirjastojen palvelutarjonnassa. Kyseessä ei siis ollut hetkellisesti käytössä olevien korvaavien palvelujen luominen ja kehittäminen, vaan nyt avautui mahdollisuus uusien rinnakkaisten ja jatkossakin kansalaisia palvelevien työmuotojen kehittämiseen. Henkilöstö, joka kehitti digitaalista osaamistaan yhdessä kirjaston kehittyneen digitalisaation kanssa, saattaa jopa olla eriarvoisessa asemassa verrattuna lomautettuun henkilöstöön, joka ei päässyt osallistumaan uusien innovaatioiden kehittämiseen kirjastojen sulkemisen aikana.

4 LOPUKSI

Koronaviruksesta johtunut poikkeustilanne toi myös kirjastot aivan uudenlaisen, ennen kokemattoman tilanteen eteen. Kirjaston ovien täydellinen sulkeminen oli jotain sellaista, johon ei aikaisemmin ollut jouduttu edes poikkeusoloissa. Kriisin aikana ilmeni selkeästi, että maamme yleisten kirjastojen kesken vallitsee kahtiajako hyväosaisiin ja innovatiivisiin sekä toisaalta vähemmällä resursseilla varustettuihin kirjastoihin. Tämä kahtiajako vaikuttaa vahvasti myös henkilöstöön, sen osaamiseen ja hyvinvointiin, etenkin kriisitilanteen päätöksenteossa. Pitkälti tähän vaikuttavat kunnan koko, taloudellinen tila ja kuntapäätäjien suhtautuminen oman kotikuntansa kirjaston kehittämiseen.

Se, joutuivatko kirjaston työntekijät lomautetuiksi tai lopetettiin heidän palkanmaksunsa, vaikutti niin osaamiseen, työilmapiiriin kuin motivaatioonkin. Erityisesti juopa niiden henkilöiden välillä, jotka lomautettiin ja joita ei lomautettu, on saatanut kasvaa, kuten haastateltavat lomautuksen aikana ounastelivat.

Positiivisena seurauksena, jonka vaikutukset tulevat näkymään jatkossa, mainittiin digiloikka. Tämä koskee niin henkilökuntaa kuin asiakkaitakin. Asiakkaat ryhtyivät lainaamaan yhä enemmän e-kirjoja ja myös muiden elektronisten aineistojen, kuten verkkolehtien, käyttö lisääntyi. Myös muu kirjastojen verkkotarjonta kasvatti suosiotaan. Oletettavaa on, että pandemian aiheuttama kiinnostus e-kirjojen lainaamiseen jatkuu myös kriisin jälkeen. Henkilökunnassa digiloikan vaikutus näkyi uusien verkkotaitojen omaksumisessa ja halussa ryhtyä tuottamaan uudenlaisia kirjastopalveluja verkkoon, jos työnantaja mahdollisti sen. Näiden henkilöiden digitaidot myös paranivat ja motivaatio verkkopalvelujen sisällöntuotantoon kasvoi. Toimintaansa jatkaneiden kirjastojen reagointi kriisitilanteeseen on hyvä osoitus siitä, että ongelmallinen tilanne voidaan kääntää innovatiivisella ja luovalla tavalla myös voimavaraksi, joka kehittää organisaatiota.

LÄHTEET

Haasio A. & Kannasto, E. 2020. COVID-19 and its impact on Finnish public libraries. Qualitative and quantitative methods in libraries. (Hyväksytty julkaistavaksi).

Parviainen, L., Luomaniemi S.-M. & Penttinen, M. 27.4.2020. Kirjastopalvelut muuntautuvat nopeammin kuin virus. [Blogikirjoitus]. Alueellinen kehittämistehtävä, Tampere. [Viitattu 28.8.2020]. Saatavana: https://akepik.fi/kirjastopalvelut-muuntautuvat-nopeammin-kuin-virus/?fbclid=IwAR2M10ZzDdyAKb0yTljxq5I9BVX4w6d8WjRr5Woi1-jq0Fz2_bYyP8cSgjs

Valtioneuvosto. 16.3.2020a. Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Sosiaali- ja terveysministeriö & Valtioneuvoston viestintäosasto. Tiedote 140/2020. [Viitattu 28.8.2020]. Saatavana: https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi?_101_INSTANCE_3qmUejlgxZEK_languageld=fi_FI

Valtioneuvosto. 4.5.2020b. Hallitus linjasi suunnitelmasta koronakriisin hallinnan hybridistrategiaksi ja rajoitusten vaiheittaisesta purkamisesta. [Verkkosivu]. Helsinki: Valtioneuvoston viestintäosasto. Tiedote 308/2020. [Viitattu 28.8.2020]. Saatavana: https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-linjasi-suunnitelmasta-koronakriisin-hallinnan-hybridistrategiaksi-ja-rajoitusten-vaiheittaisesta-purkamisesta?_101_INSTANCE_LZ3RQQ4wWXR_languageld=en_US

Virta, L. 2016. Kirjasto vinkkaa ja suosittelee verkossa 24/7: suosittelusivut PIKI-verkkokirjastossa. [Verkkolehtiartikkeli]. Informaatiotutkimus 35 (3), 82 - 84. [Viitattu 28.8.2020]. Saatavana: <https://journal.fi/inf/article/download/59451/20633>